

OTTLIK GÉZA: HAJNALI HÁZTETŐK

A kisregény 1957-es kiadását — egy kötetben a szerző novelláival — meglehetősen tartózkodással fogadta a kritika, sőt akadt, aki úgy látta, Ottlik e művében „saját írói élete kültekének adta oda tollát s ezt úgy intézte el, hogy egy bohémvilágba tartozó festőnek adta át a szót”. (Élet és Irodalom, 1958. 10. sz.) Bizonyára ennek a fogadtatásnak is szól a szerző magyarázó nyilatkozata a könyv borítójának behajlóján: „*Most, az új kiadás olvasója alighanem fel fogja ismer-ni...*” stb. — Vagyis maga Ottlik Géza is szükségesnek véli, a fogalmazásból sejtetően némi kelletlenséggel, megmagyarázni ezt a tagadhatatlanul furcsa elbeszélést. Ottlik írásaira és tartózkodó modorú nyilatkozataira gondolva kissé meg is lepi az olvasót ez a „magyarázat”, pontosabban az, hogy az író rászánta magát.

Úgy véljük azonban, hogy a *Hajnali háztetők* magyarázatára nem először kényszerült, hogy ne mondjuk: fanyalodott. Az első, voltaképpeni magyarázó értelmezést még 1956-ban adta a terjedelmes elbeszélésről, a lényegében már 1943-ban megírt műhöz kapcsolt és toldott „bevezetés”-ben és „epilógus”-ban. A kritika ezt 1957-ben — akarva-e, akaratlanul-e? — nem vette tudomásul. Ezek után talán nem tűnik túlzott tapintatlanságnak, ha a második kiadás megjelenése alkalmából az elbeszélés „históriája” is érdekel bennünket.

Az 1943-ban befejezett írást csak maga a szerző ismeri teljesen, mert a Magyar Csillag-ban mindössze két folytatása jelenhetett meg a német megszállás miatt. Annyit azonban megsejt az olvasó a mai szövegből is, hogy ke-rek, zárt, kiérlelt alkotás, a szerzőt magát akkor — ha ez egyáltalán lehetséges — kielégítő mű volt:

Dédé (az 1957-es változat óta Bébé) egy véletlen folytán ismét találkozik gyermekkori barátjával, Halász Péterrel, annak révén megismerkedik Karácsonyi Lili titkos prostituálttal. Lili és Péter kapcsolata meglehetősen homályos Dédé számára. Hármójuk megsűrűsödő találkozásai és Lili vallomá-sai alapján azonban fokozatosan megismerkedünk ezzel a viszonytal, Pé-ternek Adriani Alisz, a szép millio-moslány iránt érzett szerelmével, s ve-le kötött házasságának történetével. Az elbeszélés azzal fejeződik be, hogy Halász Péter szakít ragyogó, dús-gazdag feleségével, és elindul meg-keresni a közben eltűnt Lilit. Péter

(az *Iskola a határon* „Petár”-ja) el-züllött úrifíú, aki ösztöneivel és kicsi-nyes hitványságaival gyermekora óta „tiltakozik” egy származásánál fogva ránehezülő életforma ellen, de együt-tal minden emberi elkötelezettség el-len is. Visszataszító puhány-sága, hanyódása, megbízhatatlansága ellenére is van személyiségének vala-mi varázsa, amely két, végletesen el-entetés aikatú nőt is magához tud bi-lincselni, de „menlevelet” is biztosít számára a társadalomban: az utca sa-rában és a legelökelőbb szalonokban is az, aki. Hangulatainak, vágyainak, gyengeségeinek, csillogó ötleteinek, a pillanatoknak magát gátlástalanul át-engedő szuverén ingyenlő, aki olcsó hazugságokkal és arcpirító furfanggal játssza ki és használja is ki az életébe avatkozókat, a belőle „embert” alakí-tani akarókat. Bizonyára ez a „szuve-rén csirkefogóság” vonzza a régi ba-rátot, a festőművész Dédét is hozzá. S valóban, Halász Péter egy átmulatott éjszaka múltán, túlfeszített idegállá-potban elkövetett esztelen bravúr után, egy (vagy egyetlen) igazán „nagy pil-lanat”-ában csodálatos látomást él át a hajnali nagyváros különös varázsú panorámájáról, s elmondja (vagy fé-lig elhazudja, de ez mindegy) barátjá-nak. A festőt megejti ez a furcsa, el-lenállhatatlan varázslat, maga is látja a megfestendő képet: „A fényes őszi hajnalban, az áttetsző levegőg alatt borzongtak a kövek, hatalmas néma-ságban terpeszkedett a város a mesz-séségbe. Szennyes színei egybefoly-tak. A nyugati látóhatár megfeszült, mint egy fakókék vitorla, mérhetetlen magasan. A folyam mentén bérkaszá-nyák horgonyoztak a híg napfényben. És tetők, kémények, tűzfalak szurtos, széltépett, esővert rengetege.”

Ez a csodás, festői látomás, amely Halász Péter számára a következő peroban már csak „egy rakás füstös pala-, cserép- meg bádogdarab”, jelen-ti az elbeszélés igazi csúcását, a Halász Péter-félek gyanús, az élet és alkotás értelmét tagadó létének ez ad mégis értelmet. Halász Péter a maga sehová nem tartozásával, botrányos feloldott-ságával magát ösztönösen is védő lé-nye ebben az akaratlan inspirátor-mi-voltában lesz emberivé. Ő, aki igazán senkibe sem szerelmes és megbízha-tatlan barát, szerelmet és barátságot kelt másokban maga iránt, boldogít és boldogtalanná tesz, és művészi alko-tást sugall.

Az 1943-as elbeszélés Ottlik íróművé-

szetének, különösen szerkesztő és atmoszférateremtő erejének minden erejét fölmutatta. A történet Lili és Péter többé-kevésbé elfogult, hazugságot igazsággal vegyítő vallomási alapján egészül ki fokozatosan újabb részletekkel, s ezt szövik át Dédé személyes emlékezései, reflexiói. Ezeket sem hagyományos kronológia szabályozza, mint ahogy Lili és Péter vallomásait sem, hanem az egyes helyzetek kínálják.

Ez az elbeszélés szorult tehát 1957-ben „magyarázat”-ra, újraértelmező „kiegészítésre”. (Az eredeti elbeszéléshez képest az eddig ismertetett szövegrészben, 1956-ban alig keletkezett lényeges módosítás. Megszaporodtak a Halász Péterre vonatkozó gyermekkori emlékek, jelleme azonban nem változott, inkább Bébével való kapcsolata lett teljesebbé. Ugyanennyit módosult Adriani Alisz alakja is: Bébé egy balatoni emléke beiktatásával „illusztrálja” az 1943-as változatban csak „deklarált” szerelmét.)

A kiegészítő keret első fele, a „bevezetés”, úgy érezzük, arra bátorít, hogy magyarázó példázatnak, mondjuk, az egykori elbeszélés 1956-os szer-

kesztőségi fogadtatását, s ennek a szerzőre gyakorolt hatását jelző példázatnak tekintsük. (Magától kínálkozik ugyanis a párhuzam a festő által a történet hőseiről festett kép és az író által ugyanezekről írott elbeszélés között.) Az Ottliknál megszokott, fegyelmezett stílustól elütő „csevegő”, gunyorosan kioktató előadásmód is erre enged következtetni.

A szándékosan vázlatos-kalandos toldásra, „epilógusra” a szerző második magyarázatát (már ideztük első mondatát) kell érvényesnek tekintenünk: Az író az 1943-tól 1956-ig eltelt idő után úgy érzi, az igazi főszereplő mégis a művész, akit a Halász Péter-félek igazában megkárosítanak, mert az idők során, alkalmazkodni tudásukkal végül is kártékonyakká lesznek. Pedig lényegükben nem változnak...

Az ilyen keretbefoglalás, a cselekmény és gondolat ekképpen való máig vezetése kétségtelenül hozzáférhetőbb tette a mai olvasó számára a művet, de föl is oldotta, könnyedebbé (és könnyebbé?) tette. (*Magvető Könyvkiadó 1969.*)

NACSAĐY JÓZSEF

MARÓTI LAJOS: A KOLOSTOR

Ismeretlen, távoli világ kapui nyílnak meg előttünk e regényben. Egy szerzetesrend magyarországi kolostorának sok évszázados levegője csap meg; altemplomok és káptalantermek hűvös monumentalitása és a templomerkélyről monoton következetességgel alászálló fúgafutam lengi körül azt a hűz fiatalembert, akik 1949 nyarán magukra öltötték a szerzet ruháját. Akkor még mindannyian úgy gondolták: elhatározásuk egy életre szól. Legfeljebb azt nem tudták csak, hogy mit vállaltak.

A témában tulajdonképpen benne rejlik a „nagyregény” sokféle lehetősége. Ha a történet idejére gondolunk: múlt és jelen összeütközése az emberi magatartásformák morális-pszichikai keresztmetszetében; a probléma kibontása a maga társadalmi valóságában csakúgy, mint a kolostori és e világi „üdvösség” szituációjára...

Az író e lehetőségek művészi megoldásával sok helyütt adósunk marad. Több oka van ennek.

A regény alaphangját a kolostori élet, kolostori szellem aprólékos, árnyalt motivációja adja. Maróti körül-

tekintő alapossággal rajzolja, mindjárt az elején, magát a helyszínt: a XII. századi altemplomot, a káptalantermet, a noviciusiskolát, a templomkórust, de figyelme kiterjed az ebédlőre és a mosdóra is. A hangvétel rideg hűvössége, kimért szabotossága jól simul itt a tárgy természetéhez; a növendékek tanácstanal, riadt tekintete, alapvető idegenkedésük ugyanakkor már most érzékelteti a majdani konfliktus ellenpontjait. A problémái tulajdonképpen csak ezután jelentkeznek.

Egyrészt abból, hogy a hangvétel mindvégig megmarad a kívülről leíró magatartás hideg tónusánál, még akkor is, amikor a kompozíció az emberi magatartásformák kérdéseit súlypontozza. A hűz növendék közül ugyanis a legtöbb valamilyen formában felázad a kolostori szellem elidegenítő hatása ellen. Maróti e lázadásnak többnyire csak a külső formáit adja; nem látjuk a lázadók arcát, tettük indítékainak a belső, pszichikai rugói homályban maradnak.

Homályban marad a főhős, Tarró Vilmos végső elhatározásának lassan